

HUR SER EN BRA TECKENSPRÅKIG ÖVERSÄTTNING UT?

**Språknämnden för finländska teckenspråk vid
Institutet för de inhemska språken**

2015

Innehållet i publikationen har producerats och redigerats av Språknämnden för finländska teckenspråk vid Institutet för de inhemska språken (1.6.2012–31.5.2015):

Medlemmar Tomas Uusimäki, ordförande
Ulla-Maija Haapanen, vice ordförande
Janne Kankkonen
Oscar Lönnholm
Päivi Mäntylä
Taina Petäjäinen
Juhana Salonen
Mikaela Tillander

Sekreterare Karin Hoyer
Leena Savolainen

Janne Kankkonen, Taina Petäjäinen och Tomas Uusimäki producerade videorna på finlandssvenskt teckenspråk.

Ulla-Maija Haapanen, Päivi Mäntylä, Juhana Salonen, Mikaela Tillander och Tomas Uusimäki producerade videorna på finskt teckenspråk.

Videoinspelning: Kalle Juusti, Finlands Dövas Förbund rf

Video layout och editering: Mikko Palo, Mediapalo

Översättning: Birgitta Wallvik

Språkgranskning: Bianca Holmberg

Publikationen på finska: Laatus viittomakielelle kääntämiseen

Utgivare: Finlands Dövas Förbund rf, Helsingfors 2015

Innehåll

1. INLEDNING	3
1.1 Hur gjordes den här handledningen?	3
1.2 Handledningen är fyrspråkig	3
1.3 Kort om handledningens innehåll	4
2. ÖVERSÄTTNING	5
3. MÅLGRUPPEN, SPRÅKETS REGISTER OCH TEXTARTER	7
3.1 Textarterna och språkets register	7
3.2 Att beakta målgruppen	9
3.3. Exempel på målgruppen	9
3.4 Exempel: reklam för ett evenemang	10
4. SPRÅKLIGA LÖSNINGAR I TECKNANDET	11
4.1 Textens kohesion	11
4.2 Rytmen i tecknandet	13
4.3 Artikulation enligt stilart och register	13
5. ATT TÄNKA PÅ NÄR MAN ÖVERSÄTTER TILL FINLANDSSVENSKT TECKENSPRÅK	14
5.1 Hurdant är det finlandssvenska teckenspråket i dag?	14
5.2 Översättningens källspråk	15
5.3 Var medveten om dina översättningsprinciper	16
6. ATT SPARA ÖVERSÄTTNINGEN	17
6.1 Videoinspelning och finslipning av videon till en publikation	17
6.2 Beakta att inspelningen och videon är tvådimensionella	18
6.3 Användningen av blicken när man tecknar inför kameran	18
7. ÖVERSÄTTARENS KOMPETENS OCH UTBILDNING	19
8. VAD ÄR TECKENSPRÅKSNÄMNDEN?	19
9. AVSLUTNINGSVIS	20
KÄLLFÖRTECKNING	20

1. INLEDNING

[finlandssvenskt teckenspråk](#)

[finskt teckenspråk](#)

Numera är det tekniskt mycket lätt att publicera teckenspråkiga inspelningar på nätet. Allt fler webbplatser erbjuder teckenspråkigt innehåll och mängden producerat innehåll ökar hela tiden. Språknämnden för finländska teckenspråk (Teckenspråksnämnden) vid Institutet för de inhemska språken (Språkinstitutet) har under åren behandlat olika tecknade texter¹. Arbetet har inte alltid varit lätt, då det inte har funnits någon lämplig handledning att tillgå. Till slut bestämde vi i nämnden oss för att själva sätta ihop en sådan handledning. Vi begränsade arbetet till att gälla det finlandssvenska och finska teckenspråket.

1.1 Hur gjordes den här handledningen?

Våren 2010 kontaktade Folkpensionsanstalten (FPA) Teckenspråksnämnden och bad om råd för bedömningen av översättarnas kompetens och kvaliteten på de översättningsprov som de hade gjort. FPA konkurrensutsatte då översättningen av sin webbplats till finskt och finlandssvenskt teckenspråk. Nämnden utarbetade för detta ändamål kvalitetskriterier där man lyfte fram sådana företeelser i teckenspråket som FPA kunde fästa uppmärksamhet vid i bedömningen². Nämnden hoppades då att kriterierna under de kommande åren kunde kompletteras och justeras. De nya nämndmedlemmarna som tillträdde i juni 2012 ställde också upp detta som ett huvudmål för sin treåriga period och resultatet är den här handledningen i översättning till teckenspråk. Medlemmarna har bearbetat innehållet på nämndens möten och på sin egen tid utanför mötena. Under treårsperioden 2012–2015 användes en stor del av nämndens resurser just till det här arbetet.

1.2 Handledningen är firspråkig

Hur ser en bra teckenspråkig översättning ut? är en firspråkig publikation. De svenska och finska avsnitten har publicerats som pdf-filer och de videor som tecknats på finlandssvenskt och finskt teckenspråk kan ses på särskilda videofiler. På videorna presenteras det centrala innehållet i varje kapitel och på dem ges också många exempel på språkbruk. De publicerade texterna och videorna bildar en helhet där översättning granskas ur olika synvinklar. Kapitlen fungerar också separat, så du kan även bekanta dig med bara en del av publikationen som du är speciellt intresserad av.

¹ Uttrycken tecknad text och teckenspråkig text betyder vanligen en tecknad helhet som består av minst en mening, ofta mer än så. Begreppen avser både de helheter som tecknas utan att spelas in och helheter som spelas in på video eller på annat sätt. Termen text betyder alltså inte bara nedskrivna helheter utan även talade eller tecknade helheter. (Se Tieteen termipankki 7.05.2015: Kielitiede:teksti. <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:teksti>).

² Se protokoll 21.4.2010 http://www.kotus.fi/files/1777/Kokous_40-210410.pdf

1.3 Kort om handledningens innehåll

I den här handledningen som beskriver översättning till finlandssvenskt och finskt teckenspråk har vi samlat empiriska data och data baserade på forskning, särskilt av sådana personer som använder teckenspråk som sitt modersmål. Också själva publikationen har gjorts främst för språkbrukare med teckenspråk som modersmål. Vi tror att innehållet också fungerar som en bra kunskapskälla för bland annat teckenspråkstolkare. Tolkarna använder i de flesta fall våra teckenspråk som främmande språk. I [kapitel 2 och 3](#) går vi igenom den grundläggande praxisen vid översättning till teckenspråk och ger råd om hur översättningen kan anpassas för olika målgrupper och genrer. En tecknad text blir flytande och lätt att följa om den som tecknar håller en naturlig rytm och använder sig av olika koherensstrategier. Dem går vi igenom i [kapitel 4](#). De teman som behandlas i handledningen kan vara till nytta både när man ska översätta till teckenspråk och om man ska göra till exempel en teckenspråkig presentation. Man kan också läsa den när man vill ha mera information om särdragen i våra teckenspråk och användningen av dem. Handledningen hjälper översättningens uppdragsgivare att förstå vilka saker det är bra att beakta när översättningen beställs och hur uppdragsgivaren själv kan påverka kvaliteten på den tecknade text hen får.

Språkets situation, bland annat språkbrukarnas möjlighet att överhuvudtaget använda sitt eget språk, avspeglas småningom i språket på många sätt. Möjligheterna att använda det hotade finlandssvenska teckenspråket har minskat under de senaste decennierna och samtidigt har språket blivit allt mera utsatt för påverkan från det finska och svenska teckenspråket³. Det har försvagat många språkbrukares intuition i det egna språket och språkets teckenförråd har svårt att växa och utvecklas på sina egna villkor. För översättaren för situationen med sig speciella utmaningar. Det finlandssvenska teckenspråkets ställning behandlas i [kapitel 5](#).

Förutom information om språk och översättning har vi i [kapitel 6](#) samlat rikligt med empirisk information om faktorer som det lönar sig att beakta när en översättning spelas in på video. I [kapitel 7](#) behandlar vi sådant som gäller teckenspråksöversättarens kompetens och utbildning.

Vi har strävat efter att presentera materialet så att läsaren inte behöver ha studerat till exempel språkvetenskap för att kunna dra nytta av vår handledning och förstå det som sägs. Därför har vi definierat alla begrepp och termer som används eller beskrivit dem med exempel. Eftersom många teckenspråkiga har fått mycket lite eller ingen undervisning i sitt modersmål, kan några saker som behandlas i handledningen förefalla svåra att förstå. Vi hoppas att handledningen trots allt bland teckenspråkiga ska väcka omfattande funderingar kring de faktorer som gör en teckenspråkig översättning bra. Vi i Teckenspråksnämnden tar gärna emot feedback och förslag till utveckling för att vi senare ska kunna komplettera och förbättra innehållet i handledningen.

³ Med svenskt teckenspråk avses det teckenspråk som används i Sverige.

När vi i Teckenspråksnämnden bearbetade innehållet i den här publikationen var vår ledstjärna kvaliteten i den tecknade text som är resultatet av en översättning. Kvalitet är ett mångfasetterat begrepp. Det handlar inte enbart om en finslipad tekniskt fullständig videoinspelning på allmänspråk. Vardagligt tecknande som spelats in med mobilens kamera kan vara just det rätta sättet att göra och spara en översättning som ska bli en del av en ungdomsfilm. För den äldre generationen är ett lugnare tempo och tydliga munrörelser sannolikt ett bättre stilval. Kvalitet är ett samspel mellan många faktorer. En faktor är en lyckad användning av språkets register (allmänspråk, slang och så vidare). Centralt för kvaliteten är också att en person med teckenspråk som modersmål identifierar språket som sitt språk. Strukturer som lånats från det talade språket och mimik som inte hör till modersmålet kan göra att språket känns främmande.

Teckenspråksnämnden önskar en trevlig resa i den finlandssvenska och finska teckenspråksöversättningens värld!

2. ÖVERSÄTTNING

[finlandssvenskt teckenspråk](#)

[finskt teckenspråk](#)

När ett budskap överförs från ett språk till ett annat kallas det översättning. Översättningen kan gälla nedskrivet eller inspelat språkmaterial (skriven text, text som tecknats på video och inspelat tal) eller tal eller teckenspråk som översätts efterhand som de produceras, det vill säga tolkning. Tolkningen behandlas inte alls i den här handledningen utan den fokuserar enbart på översättningar mellan olika nedskrivna eller inspelade texter.

En stor del av de översättningar som görs till finlandssvenskt teckenspråk är översättningar av svenska källtexter, men i viss mån görs också översättningar från videor som tecknats på finskt teckenspråk. En stor del av de översättningar som gjorts till finskt teckenspråk är översättningar av finska källtexter. Källspråket kan självfallet också vara något annat språk, till exempel engelska, men för enkelhetens skull behandlar vi i den här handledningen bara översättningar mellan våra fyra inhemska språk och enbart översättning till teckenspråk.

Översättarens centrala mål är att producera en teckenspråkig text som betydelsemässigt motsvarar källtexten så väl som möjligt. En bra översättare överväger hela tiden olika lösningar för översättningen. Trots att betydelsen i översättningen ska motsvara källtexten behöver det inte betyda att texten ska översättas ord för ord, och i källtexten kan det finnas ord eller uttryck som inte har en etablerad motsvarighet i det teckenspråk man översätter till. Översättaren bör också modigt göra en djupdykning i sitt modersmål och hitta uttryck som har en så närliggande betydelse som möjligt. Det är viktigt att sträva efter att den teckenspråkiga tittaren ska förstå textens innehåll rätt.

De som talar olika språk har olika kultur och det påverkar också översättningslösningarna. Anpassningen av texten till en viss kultur kallas *lokalisering*. Dörrklockan hemma hos döva fungerar med blinkande ljus eller vibration, medan de hörandes dörrklocka ringer eller spelar en melodi. Typiskt för det finlandssvenska och finska teckenspråket är att använda persontecken om personer. Människors namn bokstaveras bara om de inte har persontecken. Det innebär att om alla namn i en text som tecknas bokstaverades så skulle det distansera texten från teckenspråkigas kultur.

En studie i översättningar till brittiskt teckenspråk för en doktorsavhandling (Stone 2009) visade att teckenspråkiga döva anser att en översättning är bra om de kan uppleva gemenskap och likheter med den som tecknar och om de ser att språket är likadant som deras eget. Viktigt är också att illustrera den teckenspråkiga texten. Om man till exempel i nyheterna berättar om ett vulkanutbrott är det viktigt att visa ett fotografi av just det vulkanutbrottet. I många av teckenspråkets uttryck för vad som görs eller vad som händer används strukturer som anknyter till verkligheten: vad var till vänster och vad var till höger, vad rörde sig och vad stod stilla? När tittaren ser fotografiet kan hen koppla ihop de tecknade uttrycken med den verkliga världen.

I vissa översättningar kan det också bli aktuellt att tydligare lösgöra sig från källtexten: när översättaren har anammat texten lägger hen den åt sidan och börjar redigera den teckenspråkiga versionen på teckenspråkets och den teckenspråkiga kulturens egna villkor. Resultatet kan vara ypperligt om översättaren har tillräcklig kunskap om uppdragets ramar, till exempel vem texten speciellt riktar sig till och hur den kommer att publiceras.

Det lönar sig för översättaren att på förhand ta reda på om och hur en videoinspelning kommer att editeras i efterhand. Om källtexten till exempel innehåller rubriker, webbadresser eller engelskspråkiga boktitlar, kan det löna sig att lägga in dem som text i videon. Man kan därför överväga att helt och hållet lämna bort en del sådan här information från själva översättningen.

Den som översätter till svenska och finska har tillgång till omfattande och aktuella ordböcker och språkvårdshandledningar och kan dessutom enkelt söka efter mera information genom söktjänster på nätet. Den som översätter till våra teckenspråk har inte motsvarande möjlighet. Man har i alla fall märkt att om översättarna fått arbeta i par eller små grupper så har många problem kunnat lösas, översättningarnas kvalitet förbättrats och översättarna själva kunnat utvecklas i sitt arbete. Nämnden rekommenderar att översättarna i första hand arbetar i par eller grupp. Det är dessutom viktigt att den som tecknar inte är ensam när hen spelar in den teckenspråkiga översättningen på video utan att någon som känner till översättningen följer tecknandet och ger feedback på hur flytande det är.

Det finns olika sätt att planera och skriva ner en översättning. Vi presenterar härnäst de tre vanligaste.

- a) Om texten är kort kan man lära sig översättningen utantill.

- b) En längre översättning kan med ett textbehandlingsprogram skrivas med glossor. Glossorna är ord i det talade språket (i Finland vanligen svenska eller finska) som alla hänvisar till vissa tecken. Glossorna skrivs i den ordning de tecknas. När översättningen tecknas på video läser den som tecknar glossorna på en monitor – prompter – som placeras under eller bredvid kameran eller framför kameran. Glossorna överförs till ett speciellt datorprogram. Med hjälp av datorprogrammet kan man anpassa de nedskrivna glossorna till det tempo som man tecknar i på videon.
- c) Man kan också teckna översättningen i lämpliga avsnitt på video som man sedan tecknar efter. Det som tecknats bearbetas och spelas in om och om igen tills man är nöjd med resultatet. I studion kan man antingen teckna efter den video som man tidigare spelade in, vilket kräver övning, eller också kan man lära sig varje avsnitt utantill och spela in den tecknade översättningen på video ur minnet.

Oberoende av vilket sätt översättaren använder så är det bra att öva på att teckna översättningen innan den spelas in på video.

Sammanfattningsvis kan man säga att det är viktigt att i översättningen sträva efter ett tecknat uttryck som är så nära det naturliga språkbruket som möjligt och att den som tecknar inte ändrar på de karakteristiska dragen i teckenspråket på grund av kameran.

3. MÅLGRUPPEN, SPRÅKETS REGISTER OCH TEXTARTER

[finlandssvenskt teckenspråk](#)

[finskt teckenspråk](#)

Arbetet påverkas självfallet mest av den text eller den tecknade video som ska översättas. Av den framgår bland annat textens art: är det till exempel fråga om ett meddelande, ett festtal eller en reklam. När översättaren fattar beslut om språkformen i det teckenspråk som hen kommer att använda i översättningen bör översättaren också beakta vilken målgrupp översättningen är avsedd för. Man använder till exempel olika språk i meddelanden avsedda för barn och medelålders.

3.1 Textarterna och språkets register

När man väljer vilken språkform som är lämplig för översättningen kan texten granskas ur två synvinklar: vilken **textart** är det fråga om och vilket av **språkets register** lämpar sig bäst för den och för målgruppen i fråga? Textarten kan också påverka hur den tecknade översättningen publiceras: nyheter och sagopjäser spelas troligen in i olika miljöer och det kan också påverka de språkliga lösningarna i översättningen. I bild 1 finns exempel på textarter som förekommer i det finlandssvenska och det finska teckenspråket.

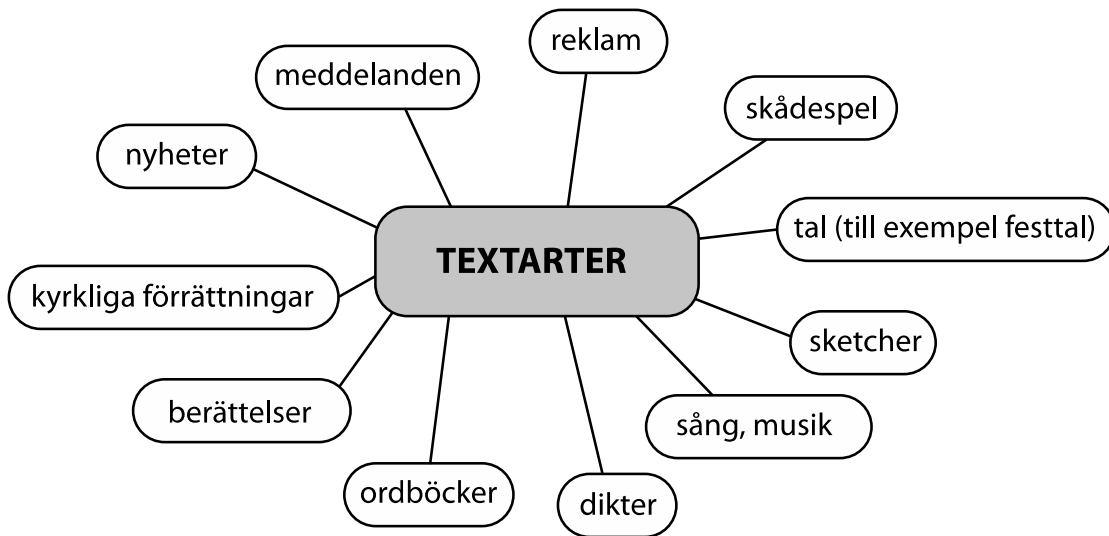

Bild 1. Exempel på textarter som förekommer i det finlandssvenska och det finska teckenspråket.

Med **språkets register** avses språkformer som avviker från varandra beträffande graden av formalitet (normalprosa, vardaglig stil), teckenförråd (teckenförrådet i allmänspråket, specialtermer, slangtecken), artikulationssätt (noggrant eller vardagligt tecknande, konstnärlig stil, kyrklig stil) och satsbyggnad. Register i det finlandssvenska och det finska teckenspråket är bland annat språkformer som används av äldre döva, regionala dialekter, det språk som experter inom ett visst område använder och det kyrkliga språkbruket. Allmänspråk, vardagsspråk och slang är också register i språket (se bild 2).

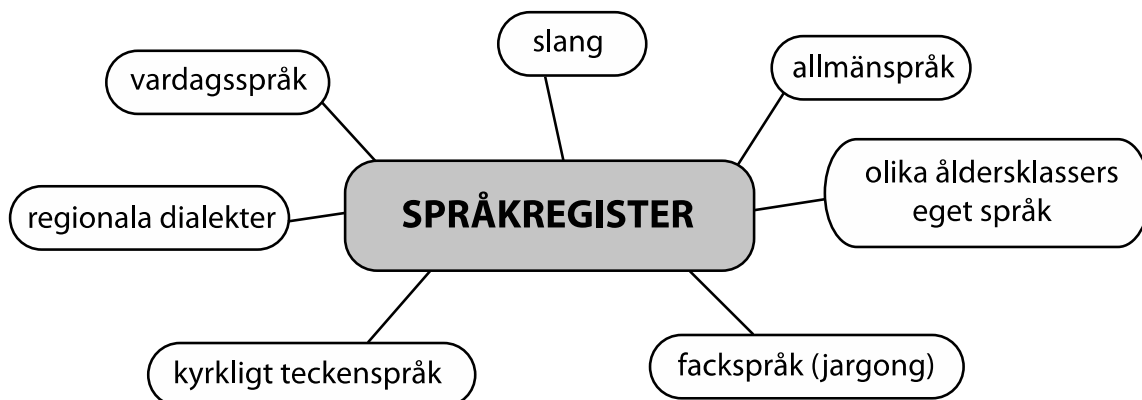

Bild 2. Exempel på språkregister som används i finlandssvenskt och finskt teckenspråk.

Grundläggande egenskaper i *allmänspråket* i våra teckenspråk är att satsbyggnaden är tydlig, att man artikulerar tecknen noggrant och att man undviker dialektala och vardagliga tecken. Allmänspråket i det finska teckenspråket är stabilare än i det finlandssvenska

teckenspråket bland annat på grund av att de som använder finlandssvenskt teckenspråk har begränsade möjligheter att använda sitt eget språk i olika sammanhang.

3.2 Att beakta målgruppen

Ett kännetecknande drag för den teckenspråkiga kommunikationskulturen är att man har direkt kontakt med tittaren, men i de svenska eller finska källtexterna framförs innehållet ofta på ett sätt som distanserar läsaren⁴. Längre följde man den finska eller svenska källtextens sätt att närma sig mottagaren i största delen av de teckenspråkiga översättningarna på nätet. Konflikten var uppenbar och på finskt håll fick man feedback om att översättningarna är svårbegripliga. Till en början förstod ingen vad som borde ändras i översättningen eller sättet att teckna den för att resultatet skulle bli mer begripligt.

På en kurs i att skriva på teckenspråk för nätet (2009) tog deltagarna, som hade teckenspråket som modersmål och som i de flesta fall hade gjort översättningar länge, itu med problemet genom att kombinera teori och praktiska övningar. Under kursen gjorde deltagarna flera korta textöversättningar där olika sätt att närma sig texten började visa var problemet låg. En betydande insikt var hur viktigt det är att i översättningsarbetet vara medveten om för vem den tecknade texten produceras och att modigt ge källtextens innehåll en form som är karakteristisk för teckenspråket.

En skicklig översättare kan alltså också redigera textens innehåll. Översättaren kan ändra textens synvinkel så att den passar den teckenspråkiga tittaren. Svenska och finska texter är ofta skrivna ur en synvinkel som passar dem som har vuxit upp med ett skrivet språk i den hörande kulturen. Det kan göra texterna svårbegripliga för teckenspråkiga. Det är samma sak som när till exempel en turistbroschyr om Finland översätts för olika länder: välgjorda översättningar till olika språk är inte enbart översättningar av den finska broschyren utan i dem har översättaren beaktat språkbrukarnas och deras länders kultur och sätt att uttrycka saker och ting. På så sätt kan man försäkra sig om att budskapet når fram så som man velat.

3.3. Exempel på målgruppen

Nedan beskrivs på ett allmänt plan vilket slags teckenspråk och teckenstil som passar målgrupper i olika åldrar. Du hittar exempel på program för olika målgrupper och annat material till exempel i Finlands Dövas Förbunds Teckenspråkiga bibliotek⁵.

Barn. Man kan använda en mer beskrivande och berättande stil än när man tecknar för vuxna (mimiken, användningen av kroppen). Tecknen anpassas till det språk barnen förstår och tempot bör vara tillräckligt lugnt så att barnen hänger med.

⁴ Passiv favoriseras ofta särskilt i finska texter, fastän det är möjligt att använda aktiv.

⁵ www.viittomakielinenkirjasto.fi/sv/

Unga och unga vuxna. Man kan använda allmänspråk, men slang eller dialekt kan också vara lämpliga val. Det lönar sig att iaktta växlingen i språkbruket som ansluter sig till bland annat hobbyer och fritid. Unga tecknar ofta snabbt, så man kan hålla ett högre tempo än vanligt i översättningarna.

Vuxna. Vuxna är vanligen vana vid att använda allmänspråk fastän de självfallet i olika situationer också använder andra register i teckenspråket. I översättningar riktade till vuxna kan man vid behov mycket väl inkludera termer som ansluter sig till specialområden, som till exempel yrken eller politik.

Seniorer. Allmänspråket tecknat i ett lugnare tempo lämpar sig väl för seniorer. Man kan också överväga om det vore bra att använda tydliga svenska eller finska munrörelser.

I det finlandssvenska teckenspråket kan det också bli aktuellt att använda det gamla handalfabetet. Äldre människor kan ha svårt att förstå det språkbruk som är typiskt för den yngre generationen. Det är bra för unga att beakta det här när de gör översättningar för den äldre generationen.

Målgruppen kan också identifieras av något annat än åldern. Det kan till exempel vara fråga om en grupp som utövar en viss hobby. Det är också viktigt att komma ihåg att den teckenspråkiga gemenskapen är heterogen. I samma åldersgrupp kan de som tecknar ha olika bakgrund. En del har starka kunskaper i teckenspråket, för andra är teckenspråket ett andra eller främmande språk. Antalet döva invandrare och döva med implantat har småningom ökat och ibland är det bra att anpassa språket i översättningen så att det bättre lämpar sig för dem.

3.4 Exempel: reklam för ett evenemang

På kursen i att skriva på teckenspråk för nätet (2009) fördjupade man sig i reklamspråket. Det fanns en rad ämnen som deltagarna gjorde olika teckenspråkiga reklamer av. Sedan gick de igenom reklamerna tillsammans. Nedanstående sammandrag av deltagarnas erfarenheter har gjorts utgående från Riitta Vivolin-Karéns anteckningar (2009).

En teckenspråkig reklam ska vara kort, det upplevs som effektivt. En lång reklam påminner om ett meddelande. Utöver reklamen kan du teckna ytterligare information på en separat video, till exempel information om tidtabeller, priser och kontaktuppgifter.

I språkbruket är det bra att komma tittaren nära. Du kan till exempel teckna som till en god vän. Reklamens dragningskraft kan öka om du själv tidigare deltagit i evenemanget i fråga. Berätta om dina erfarenheter med 1–2 korta meningar.

I det språk som används i reklamen kan följande drag förekomma:

- hela kroppen rör sig mer än vanligt

- mimiken betonas mer än vanligt
- området kring ögonen är tydligt annorlunda: beroende på innehållet kan ögonen vara mer öppna eller slutna än vanligt
- tecknen är större och handrörelserna vidlyftigare
- man tecknar kraftigt och intensivt
- uttrycken är korta
- det starkaste trycket ligger ofta på slutet av ett uttryck och det sista tecknet kan tecknas starkare än de andra
- en tydlig paus mellan uttrycken
- reklamen slutar tydligt, det sista tecknet och ansiktsuttrycket blir "hängande i luften", (händerna sänks inte genast efter det sista tecknet)

I reklam lönar det sig att undvika slitna fraser som till exempel KOM MED! Försök fundera ut alternativa uttryck, till exempel VÄLKOMMEN! ANMÄL DIG! STANNA INTE HEMMA! VAR AKTIV!

Försök inte för mycket, spela inte över. Det är i stället viktigt att du hittar en stil som passar dig. Var också medveten om vem du representerar när du tecknar.

När du tecknar ska du beakta målgruppen: reklam som tecknas för seniorer skiljer sig även språkligt från reklamer riktade till yngre personer. Det är bra om den som tecknar reklamen hör till den åldersgrupp som reklamen riktar sig till. Om det inte är möjligt så lönar det sig att i reklamen använda ett mer formellt språk än när den som tecknar hör till målgruppen. Klädseln och andra visuella faktorer har också betydelse för en lyckad reklam.

4. SPRÅKLIGA LÖSNINGAR I TECKNANDET

[finlandssvenskt teckenspråk](#)

[finskt teckenspråk](#)

4.1 Textens kohesion

Med textens kohesion menas att textens delar klart och logiskt knyter an till varandra. Ett tecknande med bra kohesion är lätt att följa och när man tittar behöver man inte gå bakåt för att förstå vad som hänger ihop med vad.

Det finns många sätt att skapa kohesion. De kan delas in i två huvudklasser: kohesion på teckennivån och kohesion på grammatiknivån. Kohesion på teckennivån innebär att det

teckenförråd som används i texten som helhet hela tiden passar in i den berättarstil som valts, som till exempel hur man berättar en saga. Valet av enskilda tecken kan bygga på att ett visst tecken typiskt tecknas i samband med ett annat tecken, att tecknen passar ihop (till exempel BJÖRN RYTA eller BJÖRN STÅ-PÅ-BAKBENEN). En del tecken används också som grammatiska tecken som visar relationer mellan satsdelar (till exempel ORSAK eller FÖR-ATT).

Kohesion på grammatikplanet handlar om tecknens böjning och satsbyggnaden, och den kan man skapa till exempel på följande sätt:

- Genom att fundera på i vilken ordning saker och ting berättas. Berättar man till exempel i kronologisk ordning eller kanske följden före orsaken?
- Genom att utnyttja olika typer av satser. Typer av satser är bland annat huvudsats, bisats, påståendesats, frågesats och utropssats.
- Genom rätt användning av huvudet och kroppsrorelserna samt den grammatiska mimiken. De kan bland annat användas för att skilja åt huvudsats och bisats.
- Genom rollbyte: Den som tecknar kan ibland teckna ur pappans och ibland ur barnets synvinkel eller en del av tiden ha berättarens roll och en del av tiden barnets roll. Man kan ta roller på olika sätt, bland annat genom att vända på huvudet eller kroppen eller genom att använda blickriktningen. En roll kan också tas så att den tecknandes hela väsen förändras enligt rollens väsen. Det språk som används förändras också så att det passar rollen.
- När man i texten hänvisar till saker på olika sätt så skapar de olika metoderna tillsammans kohesion. Härnäst följer några exempel på sådana metoder.
 - Vissa tecken modifieras enligt aktör, mottagare eller objekt så att man i tecknets form i teckenrummet eller på kroppen lokaliserar personer eller saker som tidigare tagits upp i texten. Till exempel i tecknet SKICKA kan man med handformen och rörelsens riktning visa "vem som skickar till vem".
 - Genom att peka kan man hänvisa till en person eller sak som nämnts tidigare.
 - Man kan också hänvisa till saker och personer med så kallade bojar. De vanligaste av dem är listbojar där man hänvisar till olika saker genom att visa på den icke-dominanta handens fingrar. Av tre barn kan till exempel det äldsta lokaliserar på pekfingret, det mellersta på långfingret och det yngsta på ringfingret. En annan vanlig bojtyp är fragmentbojen: av ett tecken som använts tidigare i texten utnyttjas den icke-dominanta handens andel som man hänvisar till genom att peka (man tecknar till exempel PROTOKOLL och pekar på den dominanta handen i handform B när man vill hänvisa till protokollet i fråga).
 - Tydlig och ändamålsenlig lokalisering: När man bygger upp den helhet som tecknas borde varje plats som man skapat i teckenrummet eller på den

tecknandes kropp ha en uppgift som ökar textens kohesion. Det lönar sig inte att skapa en plats om man inte kan utnyttja den på ett vettigt sätt i texten.

4.2 Rytmen i tecknandet

Uttryckt med de termer som används för talade språk handlar rytmen i tecknandet om satsintonation, betoning och tonfall, samt om hur dessa hänger ihop med textens grammatiska struktur. En skicklig rytm i tecknandet hjälper till med att bygga upp en bra kohesion i texten. Med en bra rytm delar bland annat huvud- och kroppsrörelserna, mimiken och handrörelsernas rytmvariationer in texten i helheter och gör det lättare att förstå relationerna mellan textens olika delar. Ett tecknande utan rytm känns jämntjockt och svårt att förstå (monotont tecknande).

4.3 Artikulation enligt stilart och register

Den som tecknar översättningen bör bestämma vilket artikulationssätt som lämpar sig för den stilart som valts för texten. Samtidigt ska man hålla målgruppen i minnet. Samma översättning kan tecknas till exempel lugnt och noggrant eller snabbt och mer vardagligt.

För allmänspråkets register passar en tydlig och vårdad artikulation. I munrörelserna används ordformer som lånats från det talade språket (svenska eller finska) eller teckenspråkiga munrörelser, beroende på vilken munrörelse som hör till tecknet. Den som tecknar kan hålla ett måttligt tempo. Tecknandet på allmänspråk kan också anpassas så att det bättre lämpar sig för en viss målgrupp. Till exempel i en inspelning för seniorer kan rytmen vara något lugnare och munrörelserna tydligare än när man tecknar till yngre vuxna.

Om målgruppen är noga avgränsad, till exempelvis unga vuxna, och stilformen är till exempel poesi kan munrörelserna skilja sig mycket från allmänspråkets. Likaså kan artikulationen av tecknen, satsrytmen och kroppsrörelsen avvika från allmänspråket.

Nyttig tilläggsinformation (närmare uppgifter i källförteckningen):

På svenska:

- Avbildande verbkonstruktioner i svenskt teckenspråk. Handformskategorier inom "Cut and Break"-domänen: Pia Simper-Allen (2013)
- Användning av teckenspråkskorpus i forskning och undervisning: Johanna Mesch (painossa)
- bojar: Temabojen i svenskt teckenspråk: Katarina Mårtensson (2012)
- Variation i teckenspråk. En studie av släktskapsterminologi i teckenspråket hos finlandssvenska döva: Karin Hoyer (2000)

På finska:

- textens kohesion i finskt teckenspråk: Saara Lautalas pro gradu-avhandling (2012)

- bojar: Karolina Varsios pro gradu-avhandling (2009)
- rollbyte: Ulrika Lukasczykins pro gradu-avhandling (2008)
- begripligheten i texter på nätet: Riitta Vivolin-Karéns pro gradu-avhandling (2010)
- om satsbyggnaderna i det finska teckenspråket: Tommi Jantunens doktorsavhandling (2008)
- verbal böjning i det finska teckenspråket: Ulla-Maija Haapanen och Tuija Wainio (2010)

5. ATT TÄNKA PÅ NÄR MAN ÖVERSÄTTER TILL FINLANDSSVENSKT TECKENSPRÅK

Den som översätter till finlandssvenskt teckenspråk stöter i sitt arbete ofta på utmaningar som den som översätter till finskt teckenspråk kanske inte alls behöver fundera på. I det här kapitlet beskriver vi det finlandssvenska teckenspråkets situation och utmaningarna med översättningen ur olika synvinklar.

5.1 Hurdant är det finlandssvenska teckenspråket i dag?

I den teckenspråkiga gemenskapen i Finland har man först de senaste åren i större utsträckning blivit medveten om det finlandssvenska teckenspråkets svåra situation. Den här handledningen i översättning är bland annat ett konkret sätt att försöka stöda språket.

Den grupp som använder finlandssvenskt teckenspråk har minskat och samtidigt åldrats. Enligt den kartläggning som gjorts av Finlandssvenska teckenspråkiga rf (Andersson-Koski 2015) finns det i Finland cirka 90 döva personer som använder språket och av dem är största delen födda på 1940- eller 1950-talet eller tidigare. Många av dem har i vardagen ganska små möjligheter att använda sitt eget språk. I samtal med dem som använder finskt teckenspråk är de finlandssvenska teckenspråkiga den part som anpassar sig och byter språk. Finlandssvenska döva använder svenska som skriftspråk. Det här kan orsaka problem i vardagen, för ofta finns informationen i skriftlig form bara på finska.

Finlandssvenska döva kan ofta också svenskt teckenspråk. Många av dem har gått i grund- eller yrkesskola i Sverige för att det i Finland för döva inte har funnits någon skola som använder svenska som skrivet språk. Vänskap som fötts på det här sättet har fortsatt livet igenom och därför har kontakten med det svenska teckenspråket blivit varaktig för de här personerna.

De ovan nämnda faktorerna har påverkat det finlandssvenska teckenspråket bland annat på följande sätt:

- Språkets interna variationer är stora. De fortgående kontakterna med två majoritetsteckenspråk, det finska och det svenska teckenspråket, har förändrat det finlandssvenska teckenspråket och försvagat språkanvändarnas intuition.
- Det finlandssvenska teckenspråkets allmänspråkliga form är inte lika etablerad som den finska.
- Att översätta till finlandssvenskt teckenspråk är en utmaning.

Finlandssvenska teckenspråkigas kulturella identitet är en kombination av flera kulturer. De är en del av den finska dövgemenskapen och delar dess värden och seder, men samtidigt är de också finlandssvenskar. Därför använder de svenska som andraspråk i stället för finska och har tillägnat sig de finlandssvenska värderingarna och sederna. De här faktorerna bildar tillsammans finlandssvenska dövas kultur, vilket på många sätt avspeglar sig i deras språk.

5.2 Översättningens källspråk

När man väljer källspråk för en översättning till finlandssvenskt teckenspråk är det bra att fundera på följande:

- a) Vilka språk kan översättaren själv?
- b) Vilket av dem är optimalt för att åstadkomma en bra översättning?
- c) Är det möjligt att få texten på det källspråk som man vill?

De vanligaste källspråken och deras fördelar och problem:

- Svensk text
 - Svenskans och den finlandssvenska kulturens parallella existens syns som inlånat material i tecknen i det finlandssvenska teckenspråket. Likaså lånas munrörelserna in från den talade svenskan. Förutom i teckenförrådet kan vissa finlandssvenska drag i meningsbyggnaden synas i det finlandssvenska teckenspråkets struktur. En svensk text är vanligen den naturligaste och bäst fungerande källan för översättningen. Några exempel på tecken:
 - GRAN-KULLA, sv. *Grankulla* (fi Kauniainen)
 - GÅ PENSION, sv. *gå i pension* (fi lähteä eläkkeelle)
 - GÅ BRA, sv. *gå bra* (fi sujua hyvin)
 - TILLSAMMANS -AVTAL, sv. *kollektivavtal* (fi työehtosopimus)
- De besläktade språken finskt teckenspråk och svenskt teckenspråk
 - Fördelar: Teckenspråkens grammatik är likartad och helhetsstrukturen i en text på teckenspråk kan göra det lättare att översätta den till ett annat teckenspråk.

- Problem: I en text på finskt teckenspråk kan det finnas spår av finskan och den finska kulturen. I en text på svenskt teckenspråk syns sverigesvenskan och svenskarnas sätt att se på världen. I båda teckenspråken är också teckenförrådet ett problem: bara en del av de finlandssvenska tecknen är gemensamma med det svenska och det finska teckenspråket och det kan vara svårt för översättaren att hitta motsvarigheter på sitt eget språk när hen tittar på en text på majoritetsteckenspråket.
- Finsk text
 - Det finns mycket få översättare till finlandssvenskt teckenspråk som kan finska.
 - När man som källtext använder en finsk text finns det risk för att översättningen till finlandssvenskt teckenspråk börjar närma sig finskt teckenspråk. Den finska kulturen är också starkt närvarande i en skriven finsk text och översättaren måste ändra den kulturella synvinkeln till motsvarande finlandssvenska.
 - När översättaren letar efter finlandssvenska teckenspråkiga motsvarigheter till olika begrepp måste hen kanske först leta efter motsvarande ord på svenska och utgående från det skapa till exempel ett översättningslån för det finlandssvenska teckenspråket.
 - Översättningsprocessen från finska till finlandssvenskt teckenspråk kan alltså sammanfattningsvis vara mångfasetterad och tung.

5.3 Var medveten om dina översättningsprinciper

- Din översättning kan på sikt påverka språket. **Alltså har du ett stort ansvar för vilket slags språk du använder.** Det handlar inte bara om att sakinnehållet i texten ska vara rätt utan du kan också stärka språket genom dina lösningar.
- Använd de källor som finns: kolla i SignWiki⁶ och på webbplatser med finlandssvenskt teckenspråk när du funderar på översättningslösningar.
- **Fråga råd av andra finlandssvenska teckenspråkiga** om du är osäker.
- Arbete i par eller grupp är alltid att rekommendera, särskilt om du är osäker på din språkkänsla, till exempel när det gäller att välja tecken. Kyrkostyrelsens översättning Veckomässan på finlandssvenskt teckenspråk⁷ och de delar av Finlands Dövas Förbunds webbplats som sedan maj 2015 finns på finlandssvenskt teckenspråk⁸ är exempel på översättningar som gjorts som grupparbete.

⁶ Wikiordbok i finlandssvenskt teckenspråk <http://finssl.signwiki.org>

⁷ <http://evl.fi/EVLsv.nsf/Documents/4A869F9B79C39D4DC22576DA003067A8?OpenDocument&lang=SV>

⁸ <http://www.kuurojenliitto.fi/sv>

- **Var medveten om dina översättningsprinciper:** om ett begrepp inte har ett finlandssvenskt tecken, lånar du då motsvarande tecken i det svenska eller finska teckenspråket eller skapar du ett nytt tecken? Skapar du det nya tecknet som ett översättningslån från svenskan eller på något annat sätt? **Diskutera din lösning med andra finlandssvenska teckenspråkiga.**
- Vilket språkregister väljer du? Är översättningen kanske avsedd bara för en yngre eller en äldre generation? Ibland kan det till exempel vara motiverat att använda det gamla handalfabetet, eftersom det spelar en central roll i det finlandssvenska teckenspråket och fortfarande används av många.

6. ATT SPARA ÖVERSÄTTNINGEN

[finlandssvenskt teckenspråk](#)

[finskt teckenspråk](#)

6.1 Videoinspelning och finslipning av videon till en publikation

- Videoinspelningen, editeringen och komprimeringen borde vara av hög kvalitet. Om inspelningen är av dålig kvalitet kan också en bra översättning bli svår att förstå.
- När man spelar in på video är det ofta lämpligt att skära av bilden något under midjan på den som tecknar. Om man vet att det kommer att läggas in textning i videon måste man se till att det finns plats för textningen och att inte händerna hamnar under den. Å andra sidan kan olika snitt och bildvinklar ge omväxling. Särskilt långa tecknade avsnitt kan lättas upp med bilder och inslag som läggs in mellan avsnitten.
- Det lönar sig för den som tecknar att inte teckna med för stora rörelser, eftersom händer som sträcks långt ut kan försvinna ur bilden. Om man vill att den som tecknar ska sitta lönar det sig att kontrollera att det inte gör tecknandet onaturligt.
- Den som tecknar för en inspelning är vanligen klädd i en omönstrad skjorta. Randiga eller brokiga kläder, glänsande och dinglande örhängen, smycken, armband och ringar samt tandsmycken och piercingar i näsa och tunga upplevs ofta som störande. Likaså kan grant nagellack och en uppseendeväckande frisyr eller sminkning störa tittaren. Å andra sidan kan uppdragsgivaren ha speciella önskemål beträffande det visuella. I ett program för barn eller unga kan en alltför saklig inramning till och med förstöra ett bra innehåll.
- För den som tecknar kan det vara svårt att under inspelningen iaktta hur hen själv tecknar. Därför är det viktigt att det under inspelningen finns en person som kan följa hur översättaren tecknar och vid behov åtgärda misstagen. Om man upptäcker felet först vid editeringen eller ännu senare kan det bli dyrt att teckna på nytt.

- Högst två minuter verkar vara en lämplig längd för en enskild översättning som publiceras på en webbplats. En video på tre minuter är redan så lång att många slutar titta mitt i. Med varierande bildvinklar, mellanbilder, videoinslag och andra motsvarande åtgärder kan man få tittaren att titta längre på videon.

6.2 Beakta att inspelningen och videon är tvådimensionella

- Det är svårt att avgöra hur stora händernas rörelser är om man tecknar rakt in i kameran. Man kan till exempel inte använda jämförelser som "något är närmare eller längre bort". Man borde i stället använda rörelser som riktas åt sidan, uppåt, nedåt eller snett framåt eller uttrycka saken på ett helt annat sätt. I lokaliseringen kan man använda listbojar, det vill säga lokalisera på den icke-dominanta handens fingrar.
- Problemet med tvådimensionaliteten kan också underlättas genom att den som tecknar står en aning snett vänd mot kameran. Också då tittar den som tecknar in i kameran. Den som tecknar måste kanske vänja sig vid att stå snett vänd mot kameran och det är bra att fråga uppdragsgivaren om den här lösningen lämpar sig för inspelningen av översättningen i fråga.
- Handställningen kan göra det svårt att uppfatta vissa handformer på video. Därför används till exempel för tal och siffror de former som gör det lättast att uppfatta fingrarna (fingertopparna pekar åt sidan, upp eller ner, inte mot kameran).
- När man bokstaverar ska handen hållas bredvid ansiktet. Om man bokstaverar framför ansiktet hindrar man tittaren från att avläsa munrörelserna. Handens ställning är också svår att uppfatta med huden i ansiktet i bakgrunden.

6.3 Användningen av blicken när man tecknar inför kameran

- När en översättning spelas in på video kan det vara svårt för den som tecknar att hitta balansen mellan att rikta blicken mot kameran och den normala grammatiska användningen av blicken.
- Som grundprincip kan man ha att inför kameran använda blicken på samma sätt som man gör när man tecknar inför en verklig publik. Man kan alltså på normalt sätt rikta blicken till exempel mot händerna och olika platser i teckenrummet.
- Ett tydligt hinder för en normal användning av blicken är översättningsglossmanus som översättaren läser från en prompter. Man tappar lätt bort sig i manuset om man ibland tittar bort från kameran. Men när längre översättningar tecknas är promptern ett nästan nödvändigt hjälpmedel. (Om användningen av glossor och prompter, se även kapitel 2.)
- Det finns ingen forskning om hur grammatiska eller andra språkdrag ersätts på andra sätt.
- På kursen i teckenspråkig kommunikation (2012–2013) lyfte deltagarna fram att en viktig faktor som påverkar hur man tecknar är att mottagarna inte är på plats när

man tecknar inför kameran. En verklig publik ger med sina reaktioner feedback till den som tecknar, vilket gör det lättare att anpassa tecknandet till situationen.

7. ÖVERSÄTTARENS KOMPETENS OCH UTBILDNING

[finlandssvenskt teckenspråk](#)

Att man kan två språk betyder inte automatiskt att man kan översätta mellan språken. Döva som har det finska teckenspråket som modersmål kan numera utbilda sig till översättare till sitt eget språk på yrkeshögskolan Humaks utbildningsprogram för tolkar. Många döva som gör översättningar till våra teckenspråk har fått rutin som översättare genom arbetsuppgifter eller hobbyer i anslutning till olika språk. En del har också avlagt tolkexamen.

Som översättare till teckenspråk har man nytta förutom av yrkesstudier också av många andra slags utbildningar. Nedan några exempel:

- huvud- och biämnestudier i finskt teckenspråk (Jyväskylä universitet)
- studier i finska eller svenska, eventuellt också andra språk
- studier i kommunikationsvetenskaper
- huvud- och biämnestudier i allmän språkvetenskap
- all allmänbildande utbildning

Förutom utbildningen utvecklar också arbetserfarenheten översättarens kompetens. Översättaren kan påvisa sin kompetens till exempel i form av en meritförteckning. I meritförteckningen lönar det sig att nämna åtminstone följande: arbetsuppgiften, uppdragsgivaren, var och när översättningen publicerades och den färdiga översättningens längd i minuter. Andra arbetsuppgifter som utvecklar översättarens kompetens är till exempel ordboks- och termarbete, språkforskning, teaterarbete och redigering av tidningar eller webbplatser.

8. VAD ÄR TECKENSPRÅKSNÄMNDEN?

Språknämnden för finländska teckenspråk (Teckenspråksnämnden) är ett språkvårdsorgan under Institutet för de inhemska språken (Språkinstitutet). Nämnden som började sin verksamhet år 1997 har som huvuduppgift att ge principiella och allmänna rekommendationer i frågor som gäller användningen av finlandssvenskt och finskt teckenspråk. Det kan gälla granskning av ett enskilt tecken, en mening, en längre text eller övrigt material (till exempel läromedel eller ordböcker). Nämnden deltar också aktivt i

diskussioner om det finlandssvenska och finska teckenspråkets ställning och kan utarbeta utlåtanden eller ställningstaganden. Institutet för de inhemska språken är en statlig expertinstans där man forskar i och vårdar Finlands nationalspråk finska och svenska. Under den fungerar fem språkvårdsnämnder. Utom våra teckenspråk har också finskan, svenskan, samiskan (nordsamiska, skoltsamiska och enaresamiska) samt romani sina egna språknämnder.

Information om Teckenspråksnämndens verksamhet:

http://www.sprakinstitutet.fi/sv/om_oss/organisation/spraknamnder#Sprknamndenfrfinlnds_kateckensprk

http://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_keskuksen_kielilautakunnat/viittomakielten_lautakunta

9. AVSLUTNINGSVIS

[finlandssvenskt teckenspråk](#)

[finskt teckenspråk](#)

KÄLLFÖRTECKNING

Andersson-Koski, Maria (under utgivning). Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015. Oma kieleni – meidän kulttuurimme. Karttoitus suomenruotsalaisen viittomakielen ja suomenruotsalaisten viittomakielisten kuurojen tilanteesta Suomessa 2014–2015. Finlandssvenska Teckenspråkiga rf.

Haapanen, Ulla-Maija ja Tuija Wainio 2010. Suomalaisen viittomakielen verbaalityyppien 1 ja 2 alaluokittelua sekä huomioita glossauksesta. Tommi Jantunen (toim.), Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon, s. 79–97. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 5. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hoyer, Karin 2000. Variation i teckenspråk. En studie av släktskapsterminologi i teckenspråket hos finlandssvenska döva. Kuurojen Liitto ry, Julkaisusarja L 4/2000. Helsinki: Yliopistopaino.

Jantunen, Tommi 2008. Fixed and free: the order of the verbal predicate and its core arguments in declarative transitive clauses in Finnish Sign Language. SKY Journal of

Linguistics, vol 21: 2008.

http://www.linguistics.fi/julkaisut/SKY2008/Jantunen_NETTIVERSIO.pdf.

Kurs i att skriva på teckenspråk för nätet 2009. Viittomakieltä verkkoon – kurssi viittomakielisestä verkkokirjoittamisesta, 2–4.10. och 20–22.11.2009, Dövas folkhögskola, Helsingfors.

Kurs i teckenspråkig kommunikation (Viittomakielinen viestintä -kurssi), våren 2012 – hösten 2013 (5 sp). Dövas folkhögskola, Humaks öppna yrkeshögskola (utbildningsprogram för teckenspråkstolkar).

Lautala, Saara 2012. Kieliopilliset sidoskeinot kahdessa suomalaisella viittomakielellä tuotetussa asiategistissä. Suomalaisen viittomakielen pro gradu -tutkielma. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/40298>

Lukasczyk, Ulrika 2008. Sanottua, ajateltua ja tehtyä: referointi kolmessa suomalaisella viittomakielellä tuotetussa fiktiivisessä kertomuksessa. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/38569>

Mesch, Johanna (under utgivning). Användning av teckenspråkskorpus i forskning och undervisning. FOT-rapport XXIV. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.

Mårtensson, Katarina 2012. Temabojen i svenskt teckenspråk. Form och användning. Kandidatuppsats. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:621969/FULLTEXT02>

Simper-Allen, Pia 2013. Avbildande verbkonstruktioner i svenskt teckenspråk. Handformskategorier inom "Cut and Break"-domänen. Vetenskaplig uppsats för licentiatexamen. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:684671/FULLTEXT01.pdf>

Stone, Christopher 2009. Toward a Deaf Translation Norm. Washington, D.C.: Gallaudet University Press.

Varsio, Karoliina 2010. Kuvaus suomalaisen viittomakielen poijurakenteista. Suomalaisen viittomakielen pro gradu -tutkielma. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/22815>

Vivolin-Karén, Riitta 2010. "Pidättehän huolta, että se on ymmärrettävää viittomakieltä." Lukijan näkökulma viittomakielisiin verkkoteksteihin. Suomalaisen viittomakielen pro gradu -tutkielma. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/26787>

Vivolin-Karén, Riitta 2009. Fördjupning i reklamgenren. Opublicerade anteckningar, Viittomakieltä verkkoon – kurssi viittomakielisestä verkkokirjoittamisesta, 2–4.10. och 20–22.11.2009, Dövas folkhögskola, Helsingfors.